

*К.е.н., доцент, Горбачова О.М.
Магістрант, Лиходід Я. Г.
Національний Авіаційний Університет, м.Київ*

ВАЖЛИВІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Завдяки економічним реформам і реструктуризації промисловості створюються сприятливі умови для припливу іноземних інвестицій. Зовнішньоекономічна діяльність, тобто міжнародний обмін товарами й послугами, належить до числа найбільш давніх форм міжнародних відносин. До найбільш впливових інструментів зовнішньоекономічної діяльності належать державні митно-тарифні системи.

Постановка проблеми. Однією з форм здійснення зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля. Вона відіграє величезну роль у підвищенні економічного добробуту держави, поліпшенні рівня життя населення і зміцненні положення держави на світовій арені. Експортні операції, як складова частина зовнішньої торгівлі є найважливішим джерелом одержання прибутку держави. Досягнення максимальної ефективності експортних операцій, а, отже, максимізація прибутку можлива тільки з використанням знань і досвіду, накопичених протягом тривалого часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова, Л.О. Лігоненко, О.І. Кириченко, Г.О. Філатова і зарубіжні, зокрема, російські науковці – І.О. Муравйова, Л.Є. Стровський, В.В. Бокова, О.В. Буреніна, С.М. Попова, Ю.О. Огородніков та ін. Вони досліджували певні підходи щодо визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності на рівні окремого господарюючого суб'єкта або окремої зовнішньоторговельної операції, але одночасно розглядали мікропроцеси, які мали вплив на цей суб'єкт. Але в даних роботах не конкретизовано самого процесу дослідження ефективності ЗЕД на підприємстві та впливу змін зовнішньоекономічного середовища на успішність функціонування ЗЕД в організації, що і буде розглянуто в даній статті. І це цілком зрозуміло – саме бізнес середовище вимагає розвитку. І в тих системах

де ця проблема вже актуальна вона займає передові позиції, але ми не маємо відображення цього наукового погляду в реальному секторі економіки, в практикую щему бізнесі. Особливо це видно зараз – під час кризи та її наслідків.

Ігнорувати ці вимоги є неможливим, тоді як більш розвинутий бізнес західного зразку переграє національний бізнес і національний бізнес є неконкурентоспроможним на світовій арені. Задовольнити частково дані вимоги є недостатньо – зовнішньоекономічні відносини досить складна система, яка має функціонувати при наявності всіх складових міжнародного бізнесу, а не певної частки. І найоптимальнішим є зробити з цих складових функціонуючу систему, щоб була можливість вливання українських підприємств до світових процесів, традицій, принципів функціонування, що надасть вітчизняному бізнесу власну конкурентну перевагу, в іншому випадку це марне витрачання грошей і зусиль [5]. Ця думка є класичним підтвердженням тезису, що український бізнес або встигне за темпами розвитку світової економіки і буде успішно представлений на міжнародній арені, або відійде від міжнародної конкурентної боротьби на тривалий час.

Формулювання цілі статті. Основна ідея дослідження ефективності функціонування ЗЕД на підприємстві полягає в тому, що показники ефективності діяльності компанії не повинні бути чисто фінансовими, а самі фінансові елементи слід вміло інтегрувати в конкурентну стратегію бізнесу, використовуючи на підприємстві систему інноваційних підходів до ведення бізнесу. Важливим елементом цієї системи є з'ясування різниці між підтримкою існуючого становища та розвитком компанії [6,7]. Ця різниця автоматично здійснюється при інвестиціях в матеріальні активи, але це необхідно здійснювати і у витратах на маркетинг, наукові дослідження та розробки, до процесів управління.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність, тобто міжнародний обмін товарами й послугами, належить до числа найбільш давніх форм міжнародних відносин. До неї також належать рух капіталу, міжнародна міграція робочої сили, міжнародні валютні відносини. Необхідність і ефективність системи міжнародного обміну очевидна: для кожної країни характерний свій набір природних ресурсів, розміри капіталів і праці, які можуть бути використані для виробництва ВВП. Спеціалізація країни на виробництві товарів, для яких у неї є найкращі умови, дає змогу їй розширити їх випуск,

використавши частину з них для продажу, а за виручені гроші закупити товари, яких державі не вистачає.

Виходячи з економічної доцільності, держава планує свою зовнішньоекономічну діяльність, яка відіграє важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни (й України зокрема). Вона створює умови для економії витрат в економіці або в окремих її галузях. Плани зовнішньоекономічної діяльності націлюють на встановлення й розвиток взаємовигідних зв'язків з країнами світу. Вони мають всебічно враховувати переваги, які випливають з міжнародного розподілу праці в інтересах розвитку економіки, технічного прогресу та підвищення рівня життя народу [10].

У плані розвитку зовнішньоекономічної діяльності визначаються номенклатура й обсяги основних товарів, які мають змінити товарну структуру експорту та імпорту, головні напрями розвитку зовнішньоторгового обороту по окремих країнах, обсяг технічного й економічного сприяння країнам, які розвиваються, характер і обсяги кредитних операцій. Під час розробки планів проводяться розрахунки економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій, експорту, імпорту та сумарного економічного ефекту відповідно до методики визначення економічної ефективності зовнішньої торгівлі; її ефективність визначається шляхом порівняння витрат на виробництво з витратами на імпорт.

Україна виступає на світовій арені як незалежна європейська держава, її економіка переживає затяжну кризу. Через зниження попиту на внутрішньому ринку велика кількість підприємств працює практично в півсили. Типовим явищем стало приховане безробіття [12]. Найважливіші наслідки сучасної кризи – соціальні: це падіння рівня зайнятості й добробуту людей праці. Фінансова криза впливає на будівельну, металургійну, хімічну і банківську галузі української економіки, які інтегровані у міжнародні економічні структури. Як наслідок в них спостерігається падіння виробничих показників а далі – звільнення працівників. Виникає проблема, що близька до проблем міжнародного ринку праці - наші безробітні спеціалісти навряд чи зможуть знайти собі робочі місця в Росії чи Польщі, оскільки там тривають аналогічні процеси. Скорочення виробництва в металургії та хімічній промисловості (як експортно орієнтованих галузях) потягне за собою звільнення працівників і зменшення зарплат, на грані виживання опиняються банки, пов'язані з західною фінансовою системою. Депресійні процеси у виробництві негативно впливають

на стан зовнішньої торгівлі. Обсяг експорту не відповідає можливостям товаровиробників і не задовольняє державних потреб щодо валютних надходжень, які використовуються для стабілізації економіки, зниження рівня інфляції та бюджетних витрат. Крім того, характер експорту залишається пасивно-сировинним. Навіть у країни СНД необхідно збільшити експорт продукції виробничо-технічного призначення. Негативне також сальдо в торгівлі щодо енергоносіїв, прокату кольорових металів, целюлози, деревини, каучуку. Відомо, що незадовільний стан зовнішньоекономічних зв'язків не може позитивно впливати на економіку України.

У той же час значну роль в оздоровленні економічної ситуації має відігравати ефективна зовнішньоекономічна діяльність, яка включає в себе економічні відносини між окремими країнами, їх регіональними об'єднаннями, а також окремими підприємствами (корпораціями, фірмами).

Перехід України до фази економічного пожвавлення та піднесення в нових умовах господарювання може здійснюватися за рахунок ефективного використання власного ресурсного потенціалу шляхом упровадження новітніх технологій. Основою нової економічної стратегії у сфері зовнішньоекономічної діяльності України мають бути зацікавленість людини у вільному підприємстві та розвитку товарного виробництва, а також у впровадженні ринкових відносин; запровадження в обіг твердої конвертованої грошової одиниці; НТП із застосуванням активної інноваційної, інвестиційної та структурної політики; рівноправне співіснування різних форм власності [12, 14].

Щоб стати рівноправним учасником загальноєвропейського процесу інтеграції, Україні необхідно докласти немало зусиль для створення нової економічної системи; проходження стабілізаційного періоду, подолання кризи економіки; усунення бар'єрів у спілкуванні із зовнішнім світом; налагодження активних і взаємовигідних зв'язків з країнами-партнерами. Для цього має бути створена інфраструктура, сумісна із західноєвропейською та здатна функціонувати з нею в одній системі координат. Головні її елементи — це самостійні суб'єкти господарської діяльності; економічний раціоналізм у відносинах з країнами-учасницями; створення режиму вільного руху товарів, послуг, капіталів; формування мережі банків і ділових центрів для фінансування та інформаційної підтримки державних та приватних інвестиційних проектів; комплексне використання й охорона природних ресурсів; співробітництво в розвитку паливно-сировинної бази; раціональне використання енергетичних

ресурсів; співробітництво в технологічному оновленні металургійних підприємств, розвитку АПК, харчової та переробної промисловості; створення сучасних телекомунікацій; розвиток уніфікованої митної системи.

Для інтеграції з економікою європейських та інших країн Україні необхідно максимально використовувати переваги міжнародного розподілу праці та розташування в центрі Європи, створити сприятливий клімат для залучення іноземного капіталу та закордонних інвестицій. На сучасному етапі понад половину експорту України припадає на Європу. Одним з найважливіших завдань зовнішньоекономічної діяльності є диверсифікація ринків збуту та просування українських товарів у Африку, Латинську Америку, Азію з метою збільшення обсягів експорту та валютних надходжень.

Промисловий потенціал України достатній для успішного вирішення проблем забезпечення валютних надходжень, потрібних для закупівлі найнеобхіднішого з імпорту, покриття загальнодержавних потреб і сплати зовнішнього боргу. Важливо збільшити питому вагу продукції машинобудування в загальному обсязі експорту України. Необхідність підтримки державою експортерів продукції машинобудування зумовлена й тим фактором, що Захід не зацікавлений у прониканні наших товарів на світові ринки, тому створює додаткові квоти та митні бар'єри. Не дуже поспішають розвинені країни з наданням Україні вигідних кредитів під реалізацію проектів, що стимулюють експорт машинобудівної продукції.

Держава повинна забезпечити експортерам протекціоністський захист на всіх рівнях: юридично-правовому (за допомогою законодавчих актів, митних бар'єрів), міжнародно-політичному та рекламно-пропагандистському. Вона має організувати кредитування й підтримку експортерів конкурентоспроможних на світовому ринку товарів, створити орган зі страхування експортних операцій та інвестицій, що додасть впевненості й сміливості нашим експортерам, які виходять на світові ринки. Дуже важливим і ефективним чинником має стати фіскальна політика держави в зовнішньоекономічній діяльності. Податкові пільги щодо експорту продукції машинобудування та сприятливе митне регулювання слід поєднати з державним стимулюванням інвестицій науково-дослідних робіт, що здійснюються з метою впровадження у виробництво конкурентоспроможних товарів і технологій. Підтримка й заохочення українського експортера, захист економічних інтересів України мають стати визначальними в її зовнішньоекономічній діяльності.

Тому критичними для підвищення ефективності стають спроби коректно змоделювати, наприклад, цільовий рівень ефективності експортних угод в умовах вільного ціноутворення. Автори вважають, що основою моделювання цільового рівня ефективності експортних угод по реалізації вироблених товарів є встановлення підприємством цільового рівня рентабельності повних витрат пов'язаних з ЗЕД.

Для проведення ефективної цінової політики на ринку такий цільовий рівень рентабельності витрат експорту може бути визначений в декількох варіантах.

Головним завданням моделювання цільового рівня ефективності експортних угод є визначення оптимального рівня ціни товарів, в третьому випадку – прийнятого для підприємства рівня зниження собівартості вироблених товарів, за рахунок зменшення матеріальних витрат і підвищення продуктивності праці: підвищення технічного рівня виробництва, покращення організації виробництва і праці, зміни об'єму і структури номенклатури продукції, що випускається.

В процесі моделювання можуть бути використані результати (проміжні результати) розрахунків суми матеріальних витрат, розміру накладних витрат, фонду оплати праці і окремих видів обов'язкових платежів, які були отримані при ефективності експортної угоди.

Але все це не буде мати належну ефективність, якщо проблеми, які стоять перед економікою України, - це дефіцит бюджету, заборгованість підприємств по платежах у бюджет, що є результатом незбалансованості податків, а також тіньової економіки, не будуть подолані найближчим часом. Необхідно здійснювати заходи щодо виведення України з глибокої кризи, серед яких важливе місце посідає всебічна підтримка вітчизняного товаровиробника й національного виробництва. З метою зменшення неконтрольованого експорту заборонено вивезення шкір великої рогатої худоби, прийнято пакет документів щодо захисту підприємств металургійної промисловості від вивезення за кордон брухту чорних металів, захисту вітчизняної вугільної промисловості ввізним податком від дешевшого імпортного вугілля, про податкові пільги вітчизняним товаровиробникам, державну підтримку експортерів (повернення ПДВ на експорт). За рахунок зняття подвійного оподаткування собівартість продукції в металургії, сільському господарстві, переробній промисловості, машинобудуванні, енергетиці зменшиться на одну третину [1,8]. Все це захищає

підприємства на рівні мікроекономічному, але одночасно оздоровлює і макроекономічне середовище. Завдяки економічним реформам і реструктуризації промисловості створюються сприятливі умови для припливу іноземних інвестицій.

Висновки. На думку авторів, доцільно створити розгалужену систему зовнішньоторговельних організацій, представництв, торгових домів, які б займалися проблемами просування товарів на світові ринки, рекламою, виставками та реалізацією продукції українських підприємств. Створення й розвиток інфраструктури зовнішньої торгівлі покладено на профільні Міністерства України.

Потрібні відповідні фінансові структури та механізм вирішення питання щодо надання Україною цільових кредитів у національній валюті зарубіжним державам і підприємствам під закупівлю вітчизняної продукції. Цільові кредити сприятимуть експорту вітчизняної продукції та просуванню наших товарів на нові ринки збуту, підвищенню попиту на них. Кредити доцільно повертати з процентами, бо, надаючи іноземним партнерам цільовий кредит для закупівлі продукції наших підприємств, ми перекладаємо на їх плечі частину проблем з підтримки та інвестування вітчизняних товаровиробників. Крім того, кредитування іноземних споживачів національною валютою сприятиме досягненню її зовнішньої конвертованості. Необхідний також продаж наших товарів за національні валюти замовників, якщо експортерам буде надано право купівлі товарів за цю валюту в країні-імпортері. Для реалізації цього способу треба створити двосторонні банки, метою яких повинно стати досягнення взаємо-конвертованості національних валют партнерів.

Зовнішньоекономічна діяльність України має бути такою, щоб експорт та імпорт товарів і послуг відповідали стратегічним інтересам держави й були економічно вигідні для власних виробників, а відрахування до державного валютного фонду забезпечували покриття загальнодержавних потреб і сплату внутрішнього та зовнішнього боргу України.

Плановий розвиток міжнародного менеджменту стає дедалі важливішим, оскільки кожна конкретна фірма прагне розвинути свої можливості збуту продукції і отримання більшого прибутку, а країни дедалі більше переконуються у важливості якості роботи менеджерів для забезпечення постійного економічного розвитку.

Міжнародний менеджмент відкриває широкі можливості перед підприємством; він ставить перед менеджерами більші вимоги, щоб вони розуміли набагато ширше набір оточуючих факторів, які традиційно не перераховуються в управлінні складним бізнесом в межах країни. Тобто виникає потреба враховувати ефекти від різних елементів міжнародного середовища та брати до уваги концепцію про досягнення переваг в конкурентній боротьбі.

Розглянувши стратегії експорту та імпорту на підприємстві, можна сказати, що керівництво фірми ретельно підходить до формування цих стратегій, враховуючи всі переваги та недоліки. Менеджери перед формуванням дій ретельно вивчають ринки збуту, споживачів, традиції країни, споживчі якості продукту; що дає змогу нести найменші ризики та збитки.

Багаточисельні прогностичні дослідження показують, що в найближчі десятиріччя братимуть участь у конкурентній боротьбі тільки ті виробництва і компанії, які прийматимуть активну участь у міжнародному поділі праці, зовнішньоекономічній діяльності, зможуть адаптуватись до культурних відмінностей і будуть здійснювати підприємництво відповідно до вимог міжнародних ділових відносин.

Список літератури

1. Господарський кодекс України: Офіційний текст.— К.: Кондор, 2006.— 132с
2. Громова Т. Туристический новый год. // Деловая столица. — 2005 - №48 — 28 ноября, с. 53-54.
3. Костромина Е.В. Экономика авиакомпании в условиях рынка. — М.: НОУ ВКШ «Авиабизнес», 2006. — 250 с.
4. Крапива С. Раздвоение ресурса. // Бизнес. — 2005 - №9, с. 82-83.
5. Мартыненко Н.М. Менеджмент фирмы. — К.: МП. «Леся», 2003. — 180 с.
6. Никонов А. Экспорт услуг и налогообложения. // Экономика и жизнь. — 2003 — №42. С 35 — 45.
7. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. — М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2004. — 340 с.
8. Аблов А.С., Довгий О.С., Гальперіна Л.П., Грищенко А.А. Інституційні засади інноваційної економіки: міжнародний досвід та вітчизняна практика: Монографія /За заг. ред. В.Є.Новицького. - К.: Книжкове вид-во НАУ,

2005. - 200 с.

9. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Монографія. – К.:КНЕУ, 2004. -275 с.
10. Воронкова А.Е., Калюжна Н.Г., Оленко В.І. Управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: Монографія. – Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2008. – 512 с.
11. Курс для высшего управленческого персонала: Сокр. пер. с англ. / Под ред. В. И. Терещенко. — М.: Экономика, 2007. — 807 с.
12. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : Монографія/ Л.Л.Антонюк. -К.: КНЕУ, 2004.-275 с.
13. Bottazzi L., da Rin M. and Hellmann T. (Spring 2004), “The changing face of the European Venture Capital Industry: Facts and analysis”, European Journal of Private Equity.
14. INVESTMENT FUNDS// COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 15.11.2006.